

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Ústav hudební vědy
Teorie interaktivních médií

Eliška Tomášková
Seminární práce
Estetická norma v díle Jana Mukařovského

Vedoucí práce: Mgr. David Balarin

Rok odevzdání práce: 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto seminární práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Estetická norma v díle Jana Mukařovského

Obsah:

Mukařovského norma	4
Od „pisoáru“ k „Morální reformě“	4
„Nesmrtelnost“	5

Mukařovského norma

Český jazykovědec, literární teoretik a především význačný estetik. To jsou nejnvýraznější role, jakými by se ve svém rozmanitém životě Jan Mukařovský mohl pochlubit. Ačkoliv estetika patřila do lidských životů již za časů Pythagorejců a jako právoplatný vědní obor byla definována už Alexanderem Gottliebem Baumgartenem v polovině osmnáctého století, až díky Janu Mukařovskému a jeho dílům, jimž věnoval pozornost této specifické oblasti filozofie, estetika dosáhla řekněme zásadního bodu zlomu, kdy odkryla možnosti vlastního bádání v nových, širších souvislostech. Mukařovský se podílel na zcela nevídaném pohledu estetiky, a to z úhlů mnoha směrů, kdy tím nejnvýraznějším byl nepochybně strukturalismus. V díle Studie Estetiky (1966), jež bylo souborem statí a přednášek, Jan Mukařovský jako první estetik vůbec, definoval dnes již známý noetický koncept estetické funkce, estetické normy a estetické hodnoty. Pojednání o těchto sociálních faktech bylo sice zveřejněno již v Revui Sociální problémy, roč. IV. 1935, avšak až v této publikaci, dostala tato teze jakýsi souhrnný tvar. Samotná estetická norma je velmi stručně řečeno regulativem estetické funkce a zároveň pravidlo, jímž je měřena estetická hodnota. Slovy Mukařovského norma není neproměnné pravidlo, ale složitý, stále se obnovující proces. Svým rozvrstvením na normy starší a mladší, nižší a vyšší atd. a jeho vývojovými proměnami, včleňuje se do vývoje společenského, vyznačujíc jednou příslušenství jedincovo k jistému společenskému prostředí, jindy jednotlivcův přechod z vrstvy do vrstvy, jindy konečně doprovázejíc a signalizujíc přesuny v celkové struktuře společnosti. Splnění normy navozuje estetickou libost, avšak mimo ní, může obsahovat i silné prvky nelibosti. Pokud přijmeme fakt, že takto definovaná estetická norma je pro nás legitimním významem pro nás důležité části tohoto pojmu, můžeme se pokusit jej aplikovat na konkrétní uměnovědný případ a zjistit, zda vůbec lze řadu desetiletí staré vysvětlení nějakého pojmu faktu použít i v aktuálním prostředí.

Od „pisoáru“ k „Morální reformě“

Když roku 1917 na výstavě nezávislých umělců v New Yorku představil Marcel Duchamp své dílo „Fontána“, jež bylo v podstatě průmyslově vyrobeným standardním pisoárem tehdejší doby, upraveným pouze včleněním apokryfního podpisu, znamenalo to pro umělecký svět značný převrat. Mnozí konzervativní kritici byli naprosto šokováni a Duchampův počin v mžiku odsoudili. Jiní, zejména však jeho pozdější pozorovatelé, se tohoto díla nemohli nabažít a neváhali jej povýšit na jakýsi vzor svobodného díla, jehož autor si nenechá diktovat objekty, estetiku ani kontexty, z nichž má tvořit a dokonce se nezdráhá vyjádřit svůj aktuální názor na cokoli, včetně současného dění ve společnosti. Tak či onak, „Fontána“ je zdárným příkladem možnosti kontradikce vnímání estetické normy. To, co pro jednu skupinu recipientů uměleckého díla může vyvolat pocit naprostého porušení dané estetické normy, pro jinou může znamenat její splnění, mnohdy natolik nad očekávání, že ji přetvoří ve zcela novou, aktuálnější estetickou normu, jež se přizpůsobí novému vnímání společnosti.

Na letošní výstavě Kartografie naděje, spadající pod Centrum současného umění DOX, představila skupina Ztohoven instalaci projektu „Morální reforma“, jež spočívá v reálném přehledu zasedacích míst Poslanecké sněmovny, ve kterém jsou vepsána telefonní čísla jednotlivých poslanců, předsedy vlády i prezidenta a u něhož je pověšený mobilní telefon, nabádající návštěvníky k možnosti zaslání anonymní sms zprávy libovolnému členu listiny. Tento počin byl většinou příjemců díla odsouzen za jednoduchý „paskil“. Byl označen za parodii avantgardního umění, snícího o nápravě světa a odsuzující autory k nevědomosti

možnosti kontraproduktivního následku jejich díla ve smyslu reálného sociálního aktu. Tento případ opět poukazuje na možnost naprosté rozdílnosti vnímání díla. Zatímco někomu se může zdát tento počín jednoduchým, nedomyšleným, až nemístným a téměř nic s uměním nemajícím společného, podle vyjádření estetické normy Mukařovským, tedy obsahující velmi silné prvky nelibosti, jinému se může zdát toto dílo úsměvným, vydařeným, a s ohledem na současnou náladu společnosti velmi trefným, a to bez ohledu na to, zda by se interakci dané součásti díla chystali využít, či nikoliv. Nápad autora, vytvořit jej na první pohled takto jednoduchým, pro některé kritiky působícím jako klišé a vyvolávající zbytečné sociální rozepře, mohou brát naopak za tvůrcův záměr. Tito recipienti díla, jej mohou vnímat s vědomím, že se tento počín Ztohoven sice nemusí líbit všem, ale vždy bude vyvolávat otázky, ať už pozitivní nebo negativní. Návštěvníci si jej budou pamatovat i za branami budovy, v níž se výstava konala. Jak se říká „I špatná reklama, je reklama“. Z tohoto úhlu pohledu „Morální reforma“ odkazuje zase naopak na estetickou libost, tedy splnění estetické normy, již Jan Mukařovský ve svém díle popsal.

„Nesmrtelnost“

Jak jsme si ukázali na „starším“ „Duchamponovým pisoáru“, tak i na „novější“ „Morální reformě“ Ztohoven, formulace estetické normy Janem Mukařovským je velmi flexibilní, a i po více než padesáti letech je jejím prostřednictvím možné posoudit umělecké dílo. Tím, že zmiňuje i naprosto opačné možnosti její interpretace a považuje ji za velmi benevolentní a pouze orientační pojem, nikdy ne legitimní v posouzení správnosti či nesprávnosti, je použitelnou i v dnešním uměleckém prostředí, a stává se tak doslova „nesmrtelnou“.

Použité zdroje:

CHVATÍK, Květoslav, SVOBODA, Ludvík, TAUFER, Jiří, et al. *Jan Mukařovský : Studie z estetiky*. 1.vyd. Praha : Odeon, 1966. 371 s.

PŘIBÁŇ, Jiří. *Za zločin proti umění nelze udělit milost* [online]. c2012 [cit. 2012-12-16]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.artalk.cz/2012/11/27/za-zlocin-proti-umeni-nelze-udelit-milost/>.

Fountain (Duchamp) [online]. Poslední revize 4. 12. 2012 [cit. 2012-12-16]. Dostupné na World Wide Web: http://en.wikipedia.org/wiki/Fountain_%28Duchamp%29.